

Ljubljana, 12. maj 2007

DRŽAVNI SVET RS, POSVET 17. maja 2007:
V PRIČAKOVANJU NOVEGA NACIONALNEGA PROGRAMA ZA KULTUROPrispevek SUKI – GLOSA:
EKONOMSKI UČINKI IN POLOŽAJ SAMOZAPOSLENIH

Kulturno premoženje izhaja iz ustvarjalnosti človeka in nalaga dolžnost negovanja sedanji generaciji. Kultura je, skozi mrežo kulturnih odnosov in institucij, ki prežemajo družbo, bistvena za vzdrževanje ekonomskih aktivnosti. Dokazati je mogoče, da se lahko poveča človeška produktivnost in ekonomska rast ko kulturni »ekosistemi« dobro delujejo. Prav tako daje kulturna raznolikost pomemben prispevek umetniški in kulturni dinamiki, ki učinkuje na ekonomijo prek npr. prispevka kreativnih industrij

Kulturno premoženje lahko razumemo v materialni obliki, kot so stavbe, prostori, kraji, umetniška dela, artefakti ipd., ali v nematerialni obliki kot so zamisli, prakse, prepričanja, vrednote, tradicije ipd. Tako ima na primer zgodovinska stavba neko vrednost kot nepremičnina, vendar pa ima za posameznike ali skupnost tudi estetske, duhovne, simbolične ali druge elemente, ki so izven ekonomskih izračunov. Te vrednosti lahko imenujemo kulturne vrednosti stavbe. Kulturno premoženje, tako materialno kot nematerialno, predstavlja kulturo, ki smo jo podedovali od naših predhodnikov in jo predajamo bodočim generacijam, zato terja umno upravljanje.

Raznolikost zamisli, prepričanj, tradicij in drugih umetniških ter kulturnih manifestacij obrodi nastanek kulturne ponudbe, ki se razlikuje od ponudbe posamezne komponente kulture. Načelo previdnosti narekuje zaščito ogroženih segmentov kulture in umetniških praks. V vsakem obdobju naj bi družba zagotovila zadostna sredstva za koriščenje svojega kulturnega premoženja pred drugimi (ne – kulturnimi) nameni ter reinvestirala zadostno količino finančnega pritoka v ohranitev in vzdrževanje tega premoženja, da ne bi izgubilo svoje kulturne vrednosti v naslednjem obdobju. Večje kot so koristi iz kulturnega premoženja hitreje bo rasla vrednost kulture družbe. Več kot bo ljudi obiskalo muzeje, zgodovinske kraje, se udeleževalo tradicionalnih kulturnih prireditev ipd. bolj se bo družba zavedala lastne kulturne dediščine.

Nove investicije v kulturno premoženje so ustvarjanje umetniških del, gradnja stavb, ki bodo morda nekoč cenjene kot »zgodovinske« in imele posebno kulturno vrednost, gojitev nastajajočih kulturnih tradicij, ki bodo s časom prešle na novo generacijo ipd. Te nove oblike kulturnega premoženja pa niso obnovljive, pač pa morajo biti ustvarjene v premišljenih produkcijskih procesih.¹

¹ povzeto po David Throsby, 2005. "[On the Sustainability of Cultural Capital](http://www.econ.mq.edu.au/research/2005/cult_cap_throsby.pdf)," [Research Papers](http://www.econ.mq.edu.au/research/2005/cult_cap_throsby.pdf) 0510, Macquarie University, Department of Economics
http://www.econ.mq.edu.au/research/2005/cult_cap_throsby.pdf

Umetniško ustvarjanje spremlja človeka skozi vso njegovo zgodovino in priča o potrebi po izražanju dožemanja sveta in družbe kot bistvenem elementu človekovega razvoja.

Kulturna industrija proizvaja produkte, ki odsevajo družbeno življenje. Prek zvoka, slik in besed izražajo družbene domišljajske in vedenjske vzorce, izraze in simbole, s katerimi ljudje razmišljajo in komunicirajo, si delijo vrednote in zamisli ter doživljajo družbene spremembe. Kulturni produkti tako delujejo kot ogledalo in oblikovalec družbe.²

Tudi raziskava o ekonomiki kulture v Evropi, katero je za Evropsko komisijo pripravila družba KEA European Affairs, nesporno priča o ekonomski vrednosti kulture.

Torej lahko ugotovimo, da je kultura ekonomsko pomembna kategorija, čeprav se njeni učinki ne realizirajo neposredno na trgu, pač pa posredno prek vsestranskega vpliva na družbo. Dober gospodar ne bo zanemaril takšne naložbe.

Kultura prispeva bistvene elemente kakovosti prebivalstva kot so vrednote, tradicija, delovne navade, inovacijska ustvarjalnost, sposobnost organiziranja ipd. V vsakdanjem življenju vpliva na medsebojne odnose in osebno kulturo. V kolektivni kulturi spodbuja medsebojno spoštovanje, spoštovanje dela drugega, samokritičnost, spoštovanje vodenja, delo v skupini. V poslovni kulturi odpira vrata poslovnim povezavam, trgu in virom sredstev. V politično kulturo prinaša odgovornost.

Kultura je tudi pomembna komunikacija med različnimi narodi na globalnem trgu, saj prek nje spoznavamo navade in vrednote drugih. Vendar je bistvenega pomena lastno ustvarjanje, ki oblikuje identiteto in krepi samozavest. Poustvarjanje tujih stvaritev je v funkciji spoznavanja drugih kultur skozi lastno percepcijo, posnemanje pa je lahko le v funkciji pridobivanja znanja. Ob tem se ne smemo sramovati lastnih dosežkov, pa naj bodo še tako skromni, komercialni, nazadnjaški ali avantgardni.

Kulturni produkti imajo značilnost prototipne proizvodnje, kar pomeni, da je potrebnih več izdelkov za enega uspešnega. Pa še tisti na videz neuspešni se lahko s časom pokažejo za uspešne. Marginalni ponudniki kulturnih produktov so tista avantgarda, ki ustvarja potrebno maso produkcije, da iz nje nastanejo "nesmrtna dela in ki na neizbrisljiv način zaznamujejo skupnost in z vsemi svojimi sestavinami tudi določajo prepoznavnost njene identitete", kot tudi priča zgodovina.

Nacionalni program za kulturo bi torej moral biti zastavljen kot okvirna razvojna strategija umnega gospodarjenja s kulturnim premoženjem.

Kot dober gospodar mora torej družba prevzeti odgovornost in poskrbeti za ohranjanje vrednosti in rast svojega kulturnega premoženja. Prek demokratičnih mehanizmov je družba pooblastila državne institucije za vodenje skupnosti, ki jo imenujemo država in nanje prenesla odgovornost za blagostanje vseh članov te skupnosti.

Med akterje in nosilce ohranjanja in razvoja kulturnega premoženja spadajo tudi samostojni ustvarjalci na področju kulture in samozaposleni v podpornih poklicih. Žal se je v zadnjem času pojavilo zmotno prepričanje, da smo kulturniki privilegirani, da smo v breme

² Pardo, Alejandro, ur., Peter Dally, Angel Durandez, Luis Jimenez, Alberto Pasquale, Christophe Vidal. 2002. *The Audiovisual Management Handbook*. Madrid. Media Business School. ISBN 84-88773-09-9

družbi, da naše delo ni ekonomsko opravičeno in da je malo vredno. Kulturniki pa se ne znamo postaviti v bran. Največji problem je v nekompatibilnosti umetniškega ustvarjanja in ekonomske utilitarnosti, ki sta popolnoma nasprotujoči si osebnostni usmeritvi.

V preteklosti je pomenil status »svobodnjaka« tako rekoč izgon iz družbe, v kateri je imel posameznik pravico do dela, socialne varnosti in izobraževanja. Tako so bili »kaznovani« svobodomiselneži in tisti, ki so se zanašali na lastno presojo. Takšna miselnost je še danes prisotna v Sloveniji, saj vsakokratna oblast ne kaže nobene prave volje, da bi se poglobila v problematiko svobodnjakov, pač pa izkorišča diskriminatorni položaj samostojnih ustvarjalcev, da bi disciplinirala in usmerjala umetniško ustvarjalnost ter vplivala na usmeritev splošne kulture.

Zaradi administrativnega omejevanja zaposlovanja na področju kulture in zaradi interesa po pretoku kreativnega potenciala na širšem slovenskem prostoru so ustvarjalci na področju kulture prisiljeni v samozaposlovanje in samostojno opravljanje dejavnosti. Temu botruje tudi neravnovesje na trgu delovne sile, ki je povzročeno z ekstremno nizko ceno študentskega dela, kar povzroča interes delodajalcev, da znižuje ceno dela z različnimi oblikami netipičnega zaposlovanja. V večini primerov je delo samostojnih ustvarjalcev po vsebini in načinu dela popolnoma enako delu zaposlenih delavcev, vendar brez pripadajočih pravic in socialne varnosti. Tako ne moremo razumeti institucijo samozaposlitve kot socialno institucijo pač pa kvečjemu kot eksperiment uvajanja prožnih oblik dela³.

Proračunski uporabniki ne nastopajo v celoti na prostem trgu, saj so njihovi viri financiranja zagotovljeni z zakonodajo, kar pomeni, da kvaliteta izidov njihovega poslovanja ni bistvenega pomena za realizacijo poslovanja. V takšnih razmerah lahko samostojni ustvarjalci konkurirajo na trgu dela le z nizko lastno ceno, ki ne zagotavlja njihov enakopravni položaj z zaposlenimi ustvarjalci in ne omogoča sledenja stroki, ustvarjalno in profesionalno rast in razvoj ter primerljiv socialni položaj.

V Sloveniji je še vedno priznan status delavca le tistim, ki delajo po pogodbi o delu v skladu z Zakonom o delovnih razmerjih. Vsaka druga pogodba ali naročilo izključuje pravice iz delovnega razmerja, čeprav dela delavec popolnoma isto delo v proizvodnem procesu delodajalca, pod istimi pogoji in na isti način kot redno zaposleni delavec, le za neprimerno manjše plačilo, brez pravice do plačila nadurnega dela, malice, prevoza, počitka, dopusta, usposabljanja in izobraževanja, bančnih kreditov in pravic iz brezposelnosti. Vsa razlika je le v obliki pogodbe!

Takšen položaj je v letih samostojne Slovenije botroval izgubi skoraj vseh profesionalnih delavcev in znanj v filmski in avdiovizualni dejavnosti. Ostali so le tisti, ki jim preživetje zagotavlja drug vir dohodkov. Entuziazem, ljubezen do filmske umetnosti in potreba po takšnem izraznem sredstvu pa zagotavlja predanost poklicu. Takšno stanje lahko hitro privede do elitizma, saj bodo v kulturi delali le tisti, ki se ne preživljajo z lastnim delom. Po drugi strani pa je takšno stanje privedlo do komercializacije kulture, saj se morajo ustvarjalci prodajati na trgu.

³ Intelligence on Culture. 2001. *Innovative developments and good practice that is promoting and safeguarding employment in the live performing arts sector in seven eu countries*. Raziskava za Evropsko komisijo in European Entertainment Alliance

Zagotavljanje temeljnih človekovih pravic, dostojanstva in neodvisnosti mora biti najvišje vodilo na trgu dela, saj ne moremo dovoliti, da bi človek kot delavec postal tržno blago. Delavske pravice, vključno s pravico do izobraževanja, počitka, dopusta, enakega plačila za enako delo in zagotovitev osnovnih življenjskih potreb v primeru brezposelnosti morajo biti zagotovljene vsakemu posamezniku, ki nastopa na trgu dela kot ponudnik osebnega dela.

Zato mora biti tudi na področju kulture znan nosilec poslovne odgovornosti, ki zagotavlja udeležencem produkcijskega procesa primerno plačilo za njihovo delo. Ta odgovornost ne more biti naložena ustvarjalcem in umetnikom, saj ovira kreativni proces.

Nacionalni program za kulturo bi moral vsebovati trdno zavezo, da bo vzpostavil enakopravnost samostojnih delavcev v kulturi, jim priznal delavske pravice, pravico do sindikalnega združevanja in kolektivnega pogajanja.

V skladu s prakso razvitih EU držav vidimo možnost ureditve v sklenitvi kolektivne pogodbe za samostojne ustvarjalce na področju kulture, kot je tudi zapisano v pozivu Vladi RS, sprejetem na sestanku EURO – FIA v Ljubljani, novembra 2006.

Denis Miklavčič
predsednik SUKI